

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดจันทบุรี

Economic and Social Relationships of Thai-Cambodian Border Communities in Chanthaburi Province

อำพา แก้วกำกง
Ampa Kaewkumkong

ABSTRACT

The objective of this research was to study the economic and social relationships of communities around the Thai-Cambodian border in Chanthaburi province as well as to propose policy implications for the development of the area and for the promotion of Thai-Cambodian relationships. Data were collected from documents, field research, and interviews of relevant persons. The research took place from May 2012 to August 2013. Data were analyzed using content analysis and descriptive analysis. The study found that communities around the Thai-Cambodian border in Chanthaburi province rely on each other in their everyday lives. There has been increased activity associated with both economic and social cooperation where the private sector in the area and local administration organizations play leading roles and are subsidized by the government. This is partly a result of the preparation for the Asean Economic Community which begins in 2015. This research proposes that the cultural development should be given as much importance as the development in an unbiased economy, surveillance for new security resulting from development, promotion to increase participation by the general public in development, as well as the promotion and sustainability of good relationships between Thailand and Cambodia.

Keywords: economic and social relationships, Thai-cambodian community, promotion of Thai-cambodian relationships, Chanthaburi province

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชาด้านจังหวัดจันทบุรี และนำเสนอข้อเสนอแนะนโยบายในการพัฒนาพื้นที่และการส่งเสริม

ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา รวบรวมข้อมูลโดยการศึกษจากเอกสาร ร่วมกับการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์บุคคลที่สอดคล้องกับงานวิจัย ระยะเวลาการวิจัยคือเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2555 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผล

การศึกษาพบว่า พื้นที่ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา ด้านจังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันมานานในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันในวิถีชีวิตประจำวัน ปัจจุบันมีกิจกรรมความร่วมมือกันมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยภาคเอกชนในพื้นที่และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทนำ และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเตรียมรับการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ข้อเสนอจากงานวิจัยคือควรให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุล การเฝ้าระวังภัยความมั่นคงแบบใหม่อันเป็นผลพวงจากการพัฒนา และการส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมในการพัฒนาพื้นที่ให้มากขึ้น รวมถึงการส่งเสริมและการสร้างไว้ซึ่งความสัมพันธ์อันดีของชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา การส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา จังหวัดจันทบุรี

บทนำ

ประเทศไทยกับกัมพูชามีแนวเขตแดนทางบกยาวติดต่อกัน 798 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ นุรีรัมย์ สุรินทร์ สระแก้ว จันทบุรี และตราด ของไทย ซึ่งติดต่อกับพื้นที่จังหวัดเสียมราฐ พระวิหาร อุดรมีชัย บันทายศรี พระตะบอง ใพลิน และเกาะกง ของกัมพูชา (สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ, 2554) ความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนทั่วไปมีการพึ่งพาอาศัยกัน แต่ยังมีปัญหาเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะปัญหาจากความหวาดระแวงกันอันเป็นรากฐานของความไม่เข้าใจกัน และเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งในประเด็นอื่นๆ ตามมา ดังปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ชายแดนด้านจังหวัดจันทบุรีมีแนวเขตแดนติดต่อกับจังหวัดพระตะบองและจังหวัดใพลินเป็น

ระยะทาง 86 กิโลเมตร มีจุดผ่านแดนถาวรและจุดผ่อนปรนการค้า 5 จุด คือ บ้านแหลม บ้านผักกาด บ้านซันตารี บ้านสวนส้ม และบ้านบึงชนั่งล่าง (สำนักงานจังหวัดจันทบุรี, 2552) ในพื้นที่ได้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การแลกเปลี่ยนทางการค้าการลงทุน การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ส่วนกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมก็เห็นได้จากการร่วมงานเทศกาลและประเพณีต่างๆ การแลกเปลี่ยนทางภูมิปัญญา การสื่อสารด้วยภาษาในท้องถิ่น รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต กิจกรรมเหล่านี้ อยู่ในแบบแผนการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อันเป็นความสัมพันธ์ที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน (win-win relations) จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นของนักวิจัยพบว่า มีการพึ่งพากันของเกษตรกรในหมู่บ้านฝั่งไทยกับฝั่งกัมพูชาในการแลกเปลี่ยนสินค้ากับการใช้แรงงาน หรือการให้สินเชื่อนิรรูปสิ่งของ การร่วมธุรกิจจากการตกลงด้วยความพอใจของทั้งสองฝ่าย สิ่งเหล่านี้นับเป็นความสัมพันธ์ในชุมชน โดยการพึ่งพาและอยู่บนหลักการสร้างพันธะทางสังคมในการตอบแทนกัน อันจะเป็นกลไกการสร้างความร่วมมือ และใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน และเมื่อความสัมพันธ์มีความเข้มแข็งมากขึ้นก็จะนำไปสู่การจัดการร่วมกันของชุมชนในพื้นที่ต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมในพื้นที่ชายแดนจันทบุรี ในชุมชนบริเวณจุดผ่านแดนและจุดผ่อนปรนการค้าทั้ง 5 จุด ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันมานาน และมีความร่วมมือกันในลักษณะการพึ่งพาอาศัย ทั้งเป็นพื้นที่หนึ่งที่รัฐมีนโยบายพัฒนาเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งผลการศึกษาก็จะได้นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาพื้นที่และข้อเสนอในการส่งเสริมความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาในพื้นที่ชายแดนโดยมีวัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมประสาน

การตรวจเอกสาร

ก่อนที่ไทยจะกลายเป็นส่วนหนึ่งในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion; GMS) ในปี พ.ศ. 2535 การศึกษาวิจัยด้านสังคมศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นประเด็นภายในประเทศเพื่อให้เป็นกระบอก “เสียงของคนใน” และอีกสาเหตุก็เนื่องมาจากพื้นที่สนามข้อมูลในประเทศเพื่อนบ้านกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม (Socialism) การเข้าไปศึกษาหรือการได้มาซึ่งข้อมูลจากพื้นที่จึงเป็นไปได้ยากลำบากหรือกระทั่งเป็นไปได้ไม่ได้เลย (Kittisenee, 2011) หากภายหลังนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา การสู้รบทางทหารและค่ายอพยพได้ปิดตัวลง พรมแดนรัฐชาติได้กลายเป็นพื้นที่แห่งโอกาสทางเศรษฐกิจการค้า และการแลกเปลี่ยนระหว่างตลาดทั้งสองฝั่ง มีการก่อสร้างตลาดชายแดนและคาสิโนเรียงตัวกันตามแนวชายแดน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนดังกล่าวจะพบว่าเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ (Concept) ที่สำคัญคือ โลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งช่วยอธิบายปรากฏการณ์ข้ามภูมิภาคให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบระเบียบของโลกที่ส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งสามารถศึกษาได้จากพื้นที่รอยต่อหรือพรมแดนในภูมิภาคต่างๆ หรือพรมแดนระหว่างรัฐได้ และแนวคิดที่เกี่ยวกับชายแดน (border) และการพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

จะช่วยอธิบายและสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ข้ามแดนที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน ในวงวิชาการ “Globalization” เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในหลายสาขาทางสังคมศาสตร์ โดยให้ความหมายในหลายมุมมองกล่าวคือ กระบวนการทำให้เป็นสากล (universalization) และการทำให้เป็นสมัยใหม่

(modernization) หรือความเป็นตะวันตก (westernization) ที่ขยายตัวแผ่กว้างเป็นปรากฏการณ์ระหว่างประเทศจนกลายเป็นกระแสนานาชาติ (internationalization) แพร่กระจายไปทั่วโลก โดยเฉพาะในมุมมองกระบวนการบูรณาการเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยการเปิดเสรี (liberalization) รวมถึงในมุมมองของกระบวนการลดพื้นที่ชายขอบทางอำนาจของรัฐหรือการสลายเขตแดน (Deterritorialization) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีการเชื่อมตัวกันเข้มข้น และชัดเจนมากกว่าที่เคยเกิดมา ความสัมพันธ์ที่อยู่ห่างไกลมีการลดลง ทำให้สภาพทางภูมิประเทศพื้นที่ชายแดน (territorial borders) ไม่กลายเป็นข้อจำกัดของแรงอิทธิพลของความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยกระบวนการ โลกาภิวัตน์ (Scholte, 2000)

กระบวนการ โลกาภิวัตน์ เชื่อมกันว่ามีก่อให้เกิดการพึ่งพากันและกัน (mutual dependence) ข้ามเขตแดนประเทศมากขึ้น Robertson (2002) ได้เสนออย่างยิ่ง “การตระหนักรับรู้ว่าเป็นโลกใบเดียวกัน” (awareness of the world as a single place) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คนไปแล้ว โลกาภิวัตน์ในมิติวัฒนธรรมก็ได้เริ่มขึ้น ผู้คนสามารถสัมผัสหรือรับรู้ได้ว่าภายใต้รูปแบบและวิธีการพึ่งพาและเกี่ยวพันกันและกัน (interdependence) ของระบบเศรษฐกิจโลกเราในปัจจุบันนี้ ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนอีกซีกโลกหนึ่งสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีกซีกโลกหนึ่ง (วัฒนา, 2548) โลกาภิวัตน์จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับความเจริญของเทคโนโลยี การคมนาคม การสื่อสาร การค้าขายหรือทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมไปถึงมิติของวัฒนธรรมด้วย โลกาภิวัตน์ยังมีความสัมพันธ์หรือส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไป การทำความเข้าใจผู้คนบนพื้นที่ชายแดนจึงไม่สามารถยึดติดแต่ในมิติพื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องดูถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยกันสลับซับซ้อนในยุคโลกาภิวัตน์นี้ด้วย

แนวคิดและงานศึกษาเกี่ยวกับชายแดน

ในงานประชุมวิชาการครั้งที่ 3 ของเครือข่ายการศึกษาพื้นที่พรมแดนแห่งเอเชีย (Asian Borderlands Research Network) เมื่อเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2555 ที่สิงคโปร์ ได้เสนอว่า โลกาภิวัตน์อันส่งผลต่อการโยกย้ายถิ่นฐานและกิจกรรมข้ามแดนใดๆ นั้น มีประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาคือ การเชื่อมโยง (connections) จุดเชื่อมต่อ (corridors) และสำนึกชุมชน (communities) ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับนโยบายมหภาคนี้ จำเป็นต้องมีการพิจารณาพื้นที่บริเวณรอยต่อหรือชายแดน อันจะสามารถทำความเข้าใจผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเป็นการศึกษาปัญหาอันเกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าวเพื่อแสวงหาแนวทางการป้องกัน และการพัฒนาที่ยั่งยืน และการศึกษาเมืองชายแดนนับเป็นประเด็นที่งานประชุมให้ความสำคัญ เพราะพื้นที่ในบริเวณรอยต่อของรัฐหรือพื้นที่ชายแดน คือจุดที่จะสังเกตความเปลี่ยนแปลงในเชิงมหภาคได้ชัดเจน ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนได้แก่

โครงการวิจัย “ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน ข้อค้นพบทางวิชาการและนัยเชิงนโยบาย กรณีศึกษากัมพูชา มองไทย คนไร้รัฐ และเมืองคูมิตร” (กนกวรรณ, 2554) ได้ชี้ให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงในระดับโลก อาทิ กระแสทุนนิยมโลก และความพยายามในการผนวกรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในภูมิภาคหรือภูมิภาคนิยม (Regionalization) ได้ส่งผลกระทบต่อที่สำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นโดยสังเกตได้จากบริเวณพื้นที่ชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยกับลาวและกัมพูชา ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความขัดแย้ง อันได้แก่กรณีพิพาทพื้นที่ทับซ้อนรอบปราสาทพระวิหาร กรณีแรงงานลาวข้ามแดนมาทำงานอยู่ในประเทศไทย หรือกรณีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ดังเช่น นโยบายเมืองคูมิตร ซึ่งเป็นความพยายามที่จะผลักดันให้การพัฒนาเศรษฐกิจ

ตามแนวชายแดนสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดที่เคยมีหลายๆ ประการ รวมทั้งเชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐ ทั้งหมดนี้ได้มีคำถามว่าความเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาคซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณพื้นที่ชายแดนนั้นได้เอื้อประโยชน์ต่อคนกลุ่มใดบ้าง ใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อความเปลี่ยนแปลงในบริเวณพื้นที่ชายแดนอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภูมิภาค

การศึกษาของคณะวิจัยชาวบ้านสำโรงและบ้านสวนส้ม ในอำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548) ได้ศึกษาเชิงเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างสองพื้นที่พบว่า เงื่อนไขทางเศรษฐกิจนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สองชุมชนมีความแตกต่างกัน ชุมชนบ้านสวนส้มซึ่งมีจุดก่อนปรนการค้า มีเศรษฐกิจดีจากการค้าขายเฟอร์นิเจอร์ไม้ มีผู้คนหลากหลายเข้ามาทำงาน รวมถึงแรงงานชาวกัมพูชา ผู้คนสามารถข้ามแดนได้ เกิดปัญหาสังคม ปัญหาเด็กวัยรุ่น การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การรับวัฒนธรรมตามกระแสวัยรุ่น ปัญหาฝุ่นละอองจากการไถไม้ การค้าขายของผิดกฎหมาย ส่วนบ้านสำโรงที่ไม่มีจุดก่อนปรนกลับยังคงธำรงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นไว้ ปัญหาสังคมมีไม่มาก ผลการศึกษายังพบความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กันคือสงครามอินโดจีน ส่วนความสัมพันธ์ด้านการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจคือ การค้าไม้ โดยการรับแรงงานจากกัมพูชามาทำงานในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ ทำสวนและทำไร่ เพราะค่าแรงถูก อีกความสัมพันธ์คือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ในบ้านสำโรงมีประเพณี “ลอยกระทิปี” เชื่อว่ารับจากกัมพูชามาปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีของหมู่บ้าน แม้ปัจจุบันจะไม่มีผู้สืบทอดต่อแล้ว งานชิ้นนี้ช่วยให้เห็นถึงความเป็นชายแดนที่มีความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ของสองประเทศ ทั้งเศรษฐกิจ วัฒนธรรมประเพณี การ

แลกเปลี่ยน เคลื่อนย้ายซึ่งมีมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

งานของ Khamkhun (2008) กล่าวถึงการรับรู้ของคนทั่วไปของพื้นที่ชายแดนว่าเต็มไปด้วยความยากลำบาก แร้นแค้น ห่างไกลความเจริญ ไกลปืนเที่ยง บ้านป่าเมืองเถื่อน และไม่ปลอดภัย จึงทำให้ไม่ค่อยเป็นที่ดึงดูดใจของผู้คนมากนัก และน้อยครั้งที่คนทั่วไปรู้สึกอยากจะเดินทางไปเยี่ยมชม หากอีกด้านหนึ่งชายแดนเป็นอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงแห่งชาติ ที่รัฐจะต้องสร้างกลไกในการบริหารจัดการให้อยู่ใต้อำนาจการควบคุมให้ได้มากที่สุด อาจกล่าวได้ว่า “ผู้คนที่ชายแดน” มีวิถีชีวิตที่ติดต่อกัมพูชาไปมาหาสู่กันฉันญาติมิตร บางพื้นที่ “เส้นเขตแดน” ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน “ไร้พรมแดน” ในอีกด้านการเปิดออกของพรมแดนระหว่างประเทศจะสามารถลดระดับอคติ และความขัดแย้งลงได้ ทั้งกลายเป็นประตูที่นำไปสู่ช่องทางการหันหน้าเข้าหากันของสองประเทศ ดังนั้น เราอาจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “เส้นเขตแดน” กับ “มโนทัศน์” ต่อพื้นที่ชายแดน ได้อย่างน้อย 3 แบบ คือ เส้นเขตแดนในฐานะอุปสรรค (barrier) ทางการเมืองที่สามารถนำไปสู่ความขัดแย้งได้ เส้นเขตแดนในฐานะจุดหมายร่วม (destination) ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเส้นเขตแดนในฐานะพื้นที่พัฒนา (modifier) สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลจากการคลี่คลายปัญหาทางการเมืองระหว่างรัฐ และผลสืบเนื่องจากเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตมากขึ้น ทำให้พื้นที่ชายแดนได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนตามแนวชายแดนของทั้งสองรัฐ มโนทัศน์ทั้ง 3 แบบ อาจเกิดขึ้นตลอดแนวเส้นเขตแดนหรือเกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความจำเป็น และเหตุปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่ศูนย์กลางอำนาจรัฐจะให้ความหมายและดำเนินการ ในกรณีพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ปรากฏว่ามีมโนทัศน์ทั้งสามแบบเกิดขึ้นตลอดแนวชายแดน

จากการทบทวนวรรณกรรมจะพบว่าแนวคิดและงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชายแดนของไทยซึ่งติดกับกัมพูชายังคงมีน้อยเมื่อเทียบกับงานศึกษาชายแดนด้านอื่นๆ อาทิ ชายแดนพม่าในส่วนของภาคเหนือและภาคตะวันตก หรือสามจังหวัดชายแดนใต้ของไทย ดังนั้นงานศึกษาชิ้นนี้จึงต้องการเปิดพรมแดนแห่งความรู้ในอาณาบริเวณดังกล่าว

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือชุมชนในบริเวณจุดผ่านแดนและจุดผ่อนปรนในพื้นที่อำเภอสอยดาว และอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี จำนวน 5 จุด คือ บ้านแหลม บ้านผักกาด บ้านซันตารี บ้านสวนส้ม และบ้านบึงชนั่งล่าง ระยะเวลาการศึกษาอยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2555 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2556

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสำรวจภาคสนาม (Field Research) และการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้านในพื้นที่ฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา หน่วยงานภาครัฐฝ่ายปกครอง ฝ่ายความมั่นคง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน นอกจากนี้ได้สังเกตการณ์กิจกรรมในพื้นที่ และงานประจำปีคือ “มหัศจรรย์การค้าชายแดน (ถนนคนเดิน 3 แผ่นดิน)” ระหว่างวันที่ 23-27 ธันวาคม พ.ศ. 2555

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มด้วยการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากหลายแหล่งข้อมูล จัดระบบข้อมูลจากการถอดเทปบันทึกคำสัมภาษณ์ ข้อมูลจากบันทึกภาคสนาม จากการสังเกตบริบทแวดล้อมภายในชุมชน และการร่วมกิจกรรมในชุมชน แล้วจึงทำการจำแนกและจัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเรียบเรียงเขียนรายงานวิจัยเชิงวิเคราะห์พรรณนา (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ของชุมชนชายแดนด้านสังคม และชายแดนจันทบุรีกับนัยต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งพื้นที่นี้ได้มีการติดต่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของประชาชนทั้งสองฝั่งมานานจนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 จึงได้เริ่มเปิดเป็นจุดผ่อนปรนและการสัญจรไปมาอย่างเป็นทางการ ต่อมาได้ยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวร 2 แห่งคือบ้านแหลมและบ้านผักกาด ส่วนจุดผ่อนปรนการค้าซึ่งมีการค้าขายระดับชาวบ้าน มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า การไปมาหาสู่เพื่อเยี่ยมญาติพี่น้อง และการพึ่งพาอาศัยกันทั่วไปในวิถีชีวิตประจำวัน มี 3 แห่งคือ บ้านซันตารี บ้านสวนส้ม และบ้านบึงชนังล่าง (ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดจันทบุรี, 2555)

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

แม้ประชาชนตามแนวชายแดนสองพื้นที่มีประวัติศาสตร์การพัฒนาความสัมพันธ์ต่อกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมาต่อเนื่องยาวนาน แต่ช่องว่างระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของสองประเทศยังคงมีอยู่ ความแตกต่างในสถานะทางเศรษฐกิจนี้ทำให้เกิดปัญหาตามมา ในฝั่งไทยมีปัญหาแรงงานหลบหนีเข้าเมือง ส่วนฝั่งกัมพูชาเกิดชุมชนแออัดตลอดแนวชายแดน เนื่องจากชาวกัมพูชาอาศัยอยู่ตามชายแดนเพื่อออกมาทำมาหาเลี้ยงชีพในฝั่งไทย ส่วนมิติของผลประโยชน์จากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจากการสัมพันธภาพในพื้นที่ ได้แก่ ปลัดอำเภอโป่งน้ำร้อน ตรวจคนเข้าเมือง หน่วยเฉพาะกิจนาวิกโยธิน นายกสมการการค้าและการท่องเที่ยวชายแดนไทย-กัมพูชา รวมถึงผู้ช่วยผู้ว่าราชการจังหวัดพระตะบอง ทำให้พบว่า ความพยายามร่วมมือของภาครัฐและเอกชนตามแนวชายแดนของสองประเทศมีทั้งความร่วมมือด้านแรงงาน ความร่วมมือ

ด้านการค้า ความร่วมมือด้านการลงทุน และความร่วมมือด้านการขนส่ง สิ่งเหล่านี้สามารถเกื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างมีนัยสำคัญ

ด้านแรงงาน ชายแดนจันทบุรีมีการจัดการแรงงานกัมพูชาที่ค่อนข้างประสบความสำเร็จ เรียกว่า “โป่งน้ำร้อนโมเดล” ที่เป็นต้นแบบการจัดการแรงงานข้ามชาติในจังหวัดชายแดนอื่นๆ แรงงานกัมพูชามีความสำคัญอย่างมากต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจในฝั่งชายแดนไทย ทั้งด้านการเกษตร การบริการ และการค้า ซึ่งโดยสภาพทั่วไปของชุมชนตามแนวชายแดนมีความอุดมสมบูรณ์ การทำการเกษตรทั้งถั่วลิสง ข้าวโพด มะละกอ ดอกดาวเรือง มันสำปะหลัง และผักผลไม้อื่นๆ ให้ผลผลิตต่อไร่สูง ประกอบกับในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา มีพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่คือลำไย ที่สร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรตามแนวชายแดนได้มาก เกษตรกรในจันทบุรีจึงแปรสถานะมาเป็นผู้ประกอบการ กิจกรรมด้านการเกษตรหลายด้าน นับตั้งแต่การเพาะปลูกจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต จำเป็นต้องอาศัยการว่าจ้างแรงงานชาวกัมพูชาทั้งสิ้น

ด้านการค้าระหว่างกัน การค้าชายแดนเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของจังหวัดที่มีความสำคัญอย่างมาก โดยนอกจากการค้าชายแดนที่มีทั่วไปแล้ว ชายแดนด้านนี้ยังมีลักษณะพิเศษตรงที่สินค้าจำนวนมากเป็นสินค้าของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นข้าวสาร อาหารแห้ง ของป่า และผักผลไม้ ซึ่งเป็นผลิตผลของคนในชุมชนสองฝั่ง ประเด็นที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการค้าชายแดนจันทบุรีคือ โอกาสการเป็นตลาดกลางการค้าผักผลไม้ที่มีศักยภาพค่อนข้างมากในอนาคต ปัจจุบันมีการส่งออกผักผลไม้ไปกัมพูชาและส่งออกต่อไปยังเวียดนามได้เป็นจำนวนมาก มีบรรจุกันท์ที่ได้มาตรฐาน โดยใช้แรงงานกัมพูชาที่ตลาดการค้าชายแดนบ้านแหลม รวมถึงลำไยซึ่งสร้างรายได้ให้กับชุมชนก็ส่งออกไปประเทศจีนเป็นจำนวนมากเช่นกัน

ด้านการลงทุน สืบเนื่องจากกัมพูชามีแผน

พัฒนาร่วมในเขตพื้นที่ชายแดนที่ติดกับประเทศไทย (Join Development of Cambodia-Thailand border Zone) ในลักษณะการส่งเสริมการค้าและการลงทุนระหว่างกัน โดยการลงทุนที่มีศักยภาพในฝั่งกัมพูชา คือ การเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร (สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2553) ในอดีตมีนักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนทำไร่ในฝั่งกัมพูชาก่อนข้างมาก แต่เนื่องจากช่วงหลังไทยมีนโยบายอุดหนุนสินค้าเกษตรหลายประเภท ทำให้มีการจำกัดสินค้านำเข้า โดยเฉพาะตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยมีโครงการรับจำนำมันสำปะหลัง ทำให้กัมพูชาไม่สามารถส่งหัวมันสำปะหลังสดเข้ามาฝั่งไทยได้ การลงทุนทำการเกษตรจึงไม่ได้รับความนิยมนัก อย่างไรก็ตาม พื้นที่ชายแดนฝั่งกัมพูชามีวัตถุประสงค์ทางการเกษตรก่อนข้างมาก จึงเริ่มมีนักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนทำโรงงานอาหารสัตว์ และโรงงานปุ๋ยมากขึ้น

ด้านการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวตามแนวชายแดนแบบประจำ เป็นการเดินทางของคนไทยไปเล่นการพนันในฝั่งกัมพูชา ในระยะหลังเริ่มมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้น เช่น กิจกรรมงานถนนคนเดินสามแผ่นดิน ซึ่งจัดติดต่อกันมาเป็นปีที่ 3 ในปี พ.ศ. 2555 ทำให้ชาวกัมพูชาและชาวเวียดนาม เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรีมากขึ้น ส่วนฝั่งไทยได้เริ่มมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไปในจังหวัดพระตะบอง และจังหวัดเสียมราฐผ่านด่านบ้านแหลม ซึ่งในอนาคตจังหวัดจันทบุรีมีแผนที่จะจัดกิจกรรมส่งเสริมการเข้าไปท่องเที่ยวในฝั่งกัมพูชามากขึ้น เพื่อให้การท่องเที่ยวภาคตะวันออกสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในกัมพูชาและเวียดนามต่อไป

ด้านการขนส่ง จากการค้าการลงทุนระหว่างกันที่มีมากขึ้น จึงมีการพัฒนาความร่วมมือด้านการขนส่ง แม้ในปัจจุบันมีการอนุญาตเดินรถระหว่างกันเพื่อการขนสินค้าเกษตร แต่ต้นทุนดำเนินการยังอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะต้นทุนนอกระบบที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน ปัญหาการให้บริการที่ไม่ได้บูรณาการ

ในแต่ละหน่วยงานแบบครบวงจร (one stop service) ผู้ประกอบการต้องเดินเอกสารหลายแห่ง ส่วนที่คาดว่าจะมีปัญหาในอนาคตคือ ความแออัดในการขนส่ง เนื่องจากถนนบริเวณชายแดนคับแคบ ในฝั่งไทยติดพื้นที่ความมั่นคงไม่สามารถขยายได้ และตลาดการค้าชายแดนไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อจัดระบบการขนส่งที่ทันสมัย ซึ่งจะเป็นปัญหาเช่นเดียวกับที่ด่านอรัญประเทศ

ข้อสังเกตความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนคือ แรงงานกัมพูชามีความสำคัญมากต่อการเกษตรในชายแดนฝั่งไทย ด้วยสภาพเศรษฐกิจปัจจุบันในพื้นที่ชายแดนจันทบุรีที่ค่อนข้างดี โดยชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นมากจากการทำสวนลำไย และพืชผลทางการเกษตรอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่าหนึ่งในกลจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนตามแนวชายแดนคือ แรงงานชาวกัมพูชา ซึ่งช่วยลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต และสร้างผลกำไรให้แก่เกษตรกรไทยได้มาก ประกอบกับสภาพที่แรงงานไทยออกจากการทำงานในภาคการเกษตร ทำให้การพึ่งพาอาศัยแรงงานกัมพูชาจะยังคงดำเนินต่อไปอีกนาน

ความสัมพันธ์ทางสังคม

ชาวไทยและชาวกัมพูชาตามแนวชายแดนมีความสัมพันธ์ในลักษณะการถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งมีระดับความสัมพันธ์และความร่วมมือกันหลายด้าน ดังนี้

ชาติพันธุ์ ภาษา และความเป็นเครือญาติ ชาเขมรเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนในหมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านแหลม บ้านโกล่าเจ๊ก และบ้านฝักกาด (มหาวิทยาลัยมหิดลและกระทรวงวัฒนธรรม, 2549) กลุ่มผู้ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาแม่ในพื้นที่มีหลายหมู่บ้าน แต่มีการใช้และออกเสียงต่างกันบ้าง ในหมู่บ้านสำโรงคนส่วนมากพูดภาษาเขมรเป็นภาษาแม่ แม้แต่คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านซึ่งศึกษาอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ยังใช้ภาษาเขมร

เป็นภาษาแม่ตามบิดามารดา จะใช้ภาษากลางเมื่ออยู่ในสถานที่ราชการ และเมื่อออกนอกหมู่บ้าน หรือเมื่อต้องติดต่อกับคนนอกหมู่บ้าน และจากการบอกเล่าต่อกันมาของผู้สูงอายุในพื้นที่พบว่ามีอพยพมาจากจังหวัดพระตะบองและโพลิน (ชัยวัฒน์, 2545) หมู่บ้านสำโรงยังธำรงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติที่สืบทอดบรรพบุรุษกันมาในอดีต ปัจจุบันยังมีการไปมาหาสู่กันในช่วงกัมพูชา ทั้งนี้ชาวไทยที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน โดยเฉพาะในกลุ่มช่วงวัยกลางคนตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่สามารถสื่อสารภาษาเขมรท้องถิ่นได้ ซึ่งคนท้องถิ่นชายแดนตั้งแต่เกิดน้อยคนมากที่จะไม่รู้ภาษาเขมร อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ด้านภาษาที่น่าเป็นห่วงคือคนรุ่นใหม่ วัยเด็กหรือวัยรุ่นเริ่มเรียนรู้ภาษาเขมรน้อยลง และไม่เห็นถึงความสำคัญ เด็กรุ่นหลังจึงสื่อสารภาษาเขมรได้น้อยกว่าคนรุ่นก่อน

ศาสนาและวัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณีในพื้นที่ชายแดน เช่น ประเพณีสงกรานต์ของชาวบ้านสำโรง มีลักษณะพิเศษเป็นการแสดงออกถึงเรื่องของตำนาน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา รวมถึงการเล่นดั้งเดิมของหมู่บ้าน (มหาวิทยาลัยมหิดล และกระทรวงวัฒนธรรม, 2549) ปัจจุบันคนชายแดนยังธำรงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมในวาระพิเศษต่างๆ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ตามแบบไทยและเขมร การร่วมงานบุญตักบาตรในโอกาสสำคัญ และด้วยอุปสรรคด้านภาษาที่มีไม่มากนัก ทำให้หลายครัวเรือนแต่งงานระหว่างชาวกัมพูชากับชาวไทย กอรปกับการไปมาหาสู่กันฉันญาติมิตร ก่อเกิดการรักษานขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ชาวไทยนิยมเข้าไปทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐินในวัดฝั่งกัมพูชา ทั้งที่เป็นการทำบุญของคนในชุมชน และที่เป็นกฐินกระชับความสัมพันธ์ทางการทูตของหน่วยงานต่างๆ ขณะที่ชาวกัมพูชาก็เดินทางเข้ามาทำบุญฝั่งไทยเช่นเดียวกัน โดย

เฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา งานบุญ งานประเพณี สงกรานต์ ปีใหม่มิตรภาพไทย-กัมพูชา นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมร่วมกันที่ได้รับความร่วมมือจากสมาคม ภาคเอกชน ภาครัฐ คือ “งานมหัศจรรย์การค้าชายแดน (ถนนคนเดิน 3 แผ่นดิน)” ที่ได้ขยายความสัมพันธ์กับเวียดนามด้วย ซึ่งนอกจากจะกระตุ้นเศรษฐกิจชายแดนแล้ว ยังเป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และเปิดโอกาสให้ผู้คนชายแดนได้เรียนรู้และใกล้ชิดกันมากขึ้น

ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านในพื้นที่มีการไปมาหาสู่กันผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การค้าขาย การข้ามมาซื้อสินค้าในฝั่งไทย การรับจ้าง ส่วนคนไทยก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อการท่องเที่ยว และการประกอบการค้าการลงทุนเป็นหลัก หน่วยงานในพื้นที่ที่มีการติดต่อผ่านการจัดโครงการต่างๆ เช่น การประชุมปรึกษาหารือ (อาสาสมัคร แรงงาน ความร่วมมือด้านการศึกษา) การให้ความช่วยเหลือชาวกัมพูชา กิจกรรมแข่งกีฬาและการละเล่นต่างๆ การร่วมงานเปิดอาคารสิ่งปลูกสร้างของกัมพูชา การเชิญชาวกัมพูชามาสอนภาษาเขมรให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ ส่วนการข้ามแดนไปมาหาสู่ในทางสังคมก็จะพบมีการเยี่ยมเยือนกันที่มิตร การร่วมงานบุญงานประเพณี เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ การข้ามแดนมาเรียนในฝั่งไทยแบบไปเช้าเย็นกลับ หรือมาร่วมกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจสังคมที่จัดในฝั่งไทย

การข้ามแดนที่ด่านบ้านแหลมมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ชาวบ้านสามารถข้ามมาปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน เด็กๆ ข้ามมาวิ่งเล่น ซื้ของนม ของใช้ให้ผู้ปกครองโดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม (เสียในฝั่งกัมพูชา) เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยก็คอยเฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดในด้านทัศนคติพบว่าชาวกัมพูชาในพื้นที่ต้องการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีและมีกรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากคนไทยบางส่วนยังคงมองว่ากัมพูชาอาจจน ขณะที่พื้นที่ชายแดนตามการรับรู้ของชาวกัมพูชาคือพื้นที่เศรษฐกิจ และพื้นที่แห่งโอกาสที่ช่วยให้ชาวกัมพูชามีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ รัฐบาลกัมพูชาจึงพยายามส่งเสริม

การพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยไม่ต้องการให้มีปัญหาขัดแย้งกัน ส่วนปัญหาของทางการไทยในพื้นที่คือการไม่สามารถสื่อสารภาษาเขมรได้ ขณะที่ผู้นำในอำเภอและจังหวัดของกัมพูชาสามารถพูดภาษาไทยได้คล่อง และผู้นำจะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงตรงข้ามกับฝ่ายไทยที่ค่อนข้างโยกย้ายตำแหน่งบ่อย

การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดจันทบุรี เขต 2 ได้จัดทำโครงการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในเขตพื้นที่ชายแดน อาทิ การศึกษาเพื่อมิตรภาพไทย-กัมพูชา และการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิต ซึ่งครุมีส่วนร่วมจัดกิจกรรม เป็นสมาชิกชมรม เป็นคณะทำงาน และมีส่วนร่วมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน กอปรกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีนโยบายพัฒนาโรงเรียนชายแดน จึงได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง และสถานศึกษาชายแดนก็มีความช่วยเหลือ และร่วมมือกันในรูปแบบต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้บริหาร ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา การจัดอบรมสัมมนา ประชุมวิชาการ จัดทำหลักสูตรการศึกษาและพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมให้ครูและนักศึกษาได้มาศึกษาในประเทศของกันและกัน การร่วมมือด้านการแข่งขันกีฬา การแลกเปลี่ยนทางภาษาวัฒนธรรม และการแสดง การช่วยเหลือการจัดตั้งสถานศึกษา และอุปกรณ์การเรียนการสอน (กุซงค์, 2549)

สำหรับการเตรียมรับการเปิดประชาคมอาเซียน ก็ได้มีโครงการศึกษาอบรมแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องภาษาและวัฒนธรรม เริ่มขยายกิจกรรมการแลกเปลี่ยนครู เช่น ในโรงเรียนโป่งน้ำร้อนวิทยาคม มีครูทั้งจากกัมพูชาและฟิลิปปินส์มาสอนภาษา หรือโรงเรียนชายแดนก็มีครูจากกัมพูชามาสอนภาษาเขมรให้เด็กไทย โดยกำนันและผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาทให้ความร่วมมือและการสื่อสารภาษาเขมรได้มาก ภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ก็ได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ด้านการศึกษา องค์กรท้องถิ่นก็เข้าร่วมส่งเสริมการศึกษาโดยตลอด และยังมี

ความช่วยเหลือจากโรงเรียนในเมืองผ่านการสนับสนุนสิ่งของ อุปกรณ์การเรียนการสอน การจัดกิจกรรมตามหลักสูตร และโรงเรียนตามแนวชายแดน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนฝั่งกัมพูชา แม้ลูกหลานผู้นำฝั่งกัมพูชาก็มาเรียนในฝั่งไทย โดยที่ชายแดนจะสังเกตเห็นนักเรียนข้ามมาเรียนฝั่งไทยพอเย็นก็กลับบ้าน

การสาธารณสุข ความมั่นคง และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ภัยความมั่นคงแบบใหม่ที่หน่วยราชการทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันในพื้นที่ชายแดน เช่น ยาเสพติด การค้ามนุษย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัย เช่น การเฝ้าระวังคนเข้าเมืองในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรค การให้บริการชาวกัมพูชาที่มารักษาในฝั่งไทย ให้ความช่วยเหลือพยาบาลชาวกัมพูชาที่ยากจนเพื่อมนุษยธรรม หรือบางพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อการรักษาชาวกัมพูชาเป็นการเฉพาะ และช่วยเหลือด้านการบริจจาคยา ในอำเภอโป่งน้ำร้อนมีโครงการอบรมคุณภาพชีวิตในชุมชนไทย-กัมพูชา เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการดูแลรักษาสุขภาพ การสุขภาพบาลสิ่งแวดล้อมให้กับผู้ประกอบการ แรงงานต่างชาติ และสมาชิกชุมชน

ในด้านความปลอดภัยในชีวิต คนชายแดนจะได้รับผลกระทบจากทุ่นระเบิด ซึ่งในพื้นที่ฝั่งพระตะบองและไพลินก็ยังมีเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจากทุ่นระเบิดอยู่ ดังเช่นในบริเวณพื้นที่หลักเขตแดนที่ 65, 66 และ 67 บ้านผักกาด-ไพลิน นับเป็นพื้นที่เสี่ยงอันตรายจากทุ่นระเบิดที่ยังไม่มีการเก็บกู้ (เทพพิทักษ์, 2551) การดำเนินงานที่ผ่านมาของฝ่ายความมั่นคงในพื้นที่ เช่น การฝึกอบรมกำลังประชาชนตำบลชายแดน โครงการปลูกจิตสำนึกด้านการข่าวในพื้นที่ การสำรวจความต้องการประชาชนตามแนวชายแดน นอกจากนี้ฝ่ายกิจการพลเรือนก็ได้ริเริ่มปฏิบัติการใหม่ๆ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมความสงบสุขในพื้นที่ เช่น การรณรงค์

และอบรมเยาวชนให้อนุรักษ์ป่า สิ่งแวดล้อม และ ทรัพยากรธรรมชาติ ให้ความช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติ การบำบัดและฟื้นฟูผู้ติดยา และสนับสนุนภาคเอกชนในการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน เป็นต้น

พื้นที่ชายแดนจันทบุรีกับนโยบายต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ประชาคมอาเซียน

ชายแดนจันทบุรีนอกจากจะมีกิจกรรมการค้าชายแดนแล้ว ยังมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อไปยังกัมพูชาตอนในและประเทศเวียดนามและจีน ซึ่งปัจจุบันมีการพัฒนาเส้นทางที่มีความสะดวกต่อการเดินทางและขนส่งสินค้า พร้อมกับการพัฒนาและขยายการท่องเที่ยวที่เริ่มเติบโตขึ้น ตามแนวทางการพัฒนาแห่งรัฐที่ต้องการเปิดพื้นที่ชายแดนให้เป็นประตูสู่ประเทศเพื่อนบ้านเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 โดยเฉพาะการมุ่งเน้นที่เศรษฐกิจ อันจะเป็นการสร้างโอกาสให้กับทั้งประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์การเตรียมพร้อมเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ “AEC” (ASEAN Economic Community) จนกลายเป็นคำพูดติดปากคนชายแดน ขณะที่การส่งเสริมประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community; ASCC) มักถูกให้ความสำคัญน้อยกว่า

“ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” เป็นวลีที่มีการกล่าวขานถึงในทุกระดับสังคมและกลุ่มบุคคลต่างๆ นับตั้งแต่รัฐบาล นักวิชาการ นักเรียน นักศึกษา สื่อมวลชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งหน่วยงานราชการและเอกชน ไม่เพียงแต่กระแสความตื่นตัวในเรื่องนี้ในประเทศไทย ในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนเองก็ล้วนให้ความสำคัญต่อแนวคิดดังกล่าว ดังเห็นได้จากในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน (ASEAN Summit) ณ กรุงพนมเปญ กัมพูชา เมื่อปลายปี พ.ศ. 2555 ก็ได้ดึงดูดความสนใจในหมู่

นักลงทุน นักวิชาการ และสื่อสารมวลชนในวงกว้าง ทั้งยังเป็นที่สนใจในหมู่ประเทศมหาอำนาจด้วย จากที่ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา จีน เกาหลีใต้ และผู้นำระดับสูงของญี่ปุ่นได้เข้าร่วมการประชุมดังกล่าว บรรดาผู้นำประเทศต่างๆ รวมทั้งนักวิเคราะห์ต่างคาดการณ์ กำหนดนโยบาย และลงความเห็นว่า การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 หรือ AEC 2015 ที่กำลังจะมาถึงนี้ จะก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของทุน แรงงาน ทรัพยากร และผู้คนภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมหาศาล เศรษฐกิจในภูมิภาคจะมีการรวมกันเข้าเป็นตลาดเดียว (single market economy) เช่นเดียวกับแม่แบบในสหภาพยุโรป (European Community; EU) ไม่ว่าแนวคิดนี้จะก่อให้เกิดความสำเร็จหรือล้มเหลวในอนาคต แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะเกิดขึ้นจริง และเกิดผลในวงกว้างคือวิถีชีวิตและสังคมของกลุ่มประเทศสมาชิก จะได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนี้ความรู้ความเข้าใจอันเกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยลำพังจึงอาจไม่เพียงพอต่อความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่กำลังจะมาถึง

ปรากฏการณ์ข้ามพรมแดนควรจะได้รับ การพิจารณาจากมุมมองอื่นนอกจากด้านเศรษฐกิจ ดังจะพบว่าในแง่สังคมวัฒนธรรมได้ปรากฏการค้นคว้าวิจัยที่มุ่งทำความเข้าใจอาเซียนในมิติอื่นๆ ดังงานประชุมประจำปีครั้งสำคัญในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2555 ในประเด็น “อาเซียน: ประชาคมในมิติวัฒนธรรม ความขัดแย้ง และความหวัง” ซึ่งได้นำเสนอความรู้ความเข้าใจทางเลือก (alternative) ว่าด้วยอาเซียนด้วยเหตุที่สมาชิกมีความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรม ประกอบด้วยกลุ่มคนที่แตกต่างกัน และมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน มีภาษาสื่อสารที่แตกต่างกัน มีทั้งความขัดแย้ง การประสานประโยชน์ และการประนีประนอม รวมทั้งมีการโยกย้ายถิ่นฐานภายในและนอกภูมิภาค การผนวกรวมเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจึงควรทำความเข้าใจภูมิหลังทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนอกเหนือไปจากมิติด้านการค้าการลงทุนเพียงอย่างเดียว และแม้จะเน้นความ

สำคัญเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก ทว่าการทำความเข้าใจมิติสังคมวัฒนธรรมก็จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคเป็นไปอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

ในกรณีของประชาคมอาเซียนจะพบว่า ความสัมพันธ์ของประเทศสมาชิกในฐานะรัฐต่อรัฐ และในความสัมพันธ์ระดับผู้อยู่ในภูมิภาคและนอกภูมิภาค ได้มีมาอย่างยาวนานนับแต่สมัยรัฐจารีต สมัยอาณานิคม สมัยหลังได้รับเอกราช ช่วงเวลาของสงครามโลกและสงครามเย็น ดินแดนบริเวณชายแดนล้วนแต่เป็นพื้นที่ที่ถูกช่วงชิง ให้ความหมาย และนิยามความสำคัญเรื่อยมา ทั้งนี้เพราะเป็นเครื่องยืนยันอาณาเขตและอำนาจอธิปไตยของรัฐต่างๆ ทว่าในอีกด้านหนึ่งก็เป็นช่องทางผ่านของสินค้าและผู้คนที่มีการถ่ายเทโยกย้ายระหว่างกัน ความสำคัญของบริเวณพื้นที่ชายแดนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น พร้อมกับการผนวกรวมกันเข้าเป็นประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 และจันทบุรีก็เป็นอีกตัวอย่างสำคัญของพื้นที่รอยต่อชายแดนระหว่างรัฐ และเป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน

พื้นที่ชายแดนจันทบุรีแม้จะเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจอธิปไตยของไทย ทว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันได้เชื่อมต่อกับภูมิภาค การเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก หากที่ผ่านมามีการพัฒนาจันทบุรีในฐานะเมืองชายแดนยังถูกจำกัด โดยยังทำความเข้าใจน้อยกับพื้นที่ในแบบความมีชีวิตชีวาของผู้คนภายใต้สังคมที่มีความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากระบบเศรษฐกิจยังชีพสู่เศรษฐกิจทุนนิยม การทำความเข้าใจชีวิตผู้คนที่บริบทที่เปลี่ยนไป จะช่วยทำให้การพัฒนาพื้นที่ชายแดนเป็นไปอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะเป็นพลังในการปรับตัวและทำทาสภาวะแวดล้อมที่ต่างจากเดิมได้ โดยเฉพาะในบริบทที่กำลังจะถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งคนชายแดนต่างได้รับผลกระทบ

และผลประโยชน์จากการหลอมรวมในภูมิภาคนี้ และแม้การค้าชายแดน การท่องเที่ยว การปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างลำไย และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ จะได้สร้างให้พื้นที่แห่งนี้มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันการมีจุดผ่านแดนและจุดผ่อนปรนการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านก็สามารถส่งผลต่อความมั่นคงด้วย โดยเฉพาะความมั่นคงแบบใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น การลักลอบเข้าเมือง แรงงานผิดกฎหมาย อาวุธสงคราม ยาเสพติด โรคระบาด ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และการค้ามนุษย์ เป็นต้น

สรุป วิจัย และข้อเสนอแนะ

ลักษณะสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนจันทบุรี เป็นการผสมผสานทั้งการพัฒนาจากมุมมองของรัฐ การขยายบทบาทมากขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดน และการท่องเที่ยวโดยภาคเอกชน คุณภาพชีวิตคนชายแดนจากรายได้จากพืชเศรษฐกิจใหม่อย่างลำไย รวมถึงการคงอยู่ของความสัมพันธ์กับชุมชนชายแดนฝั่งกัมพูชา และความร่วมมือที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อการพึ่งพาอาศัยกันในทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ การจัดการแรงงานแบบ “ไปนั่งร้อนโมเดล” ซึ่งเป็นต้นแบบความร่วมมือแรงงานข้ามชาติในพื้นที่ชายแดน การสร้างไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมในวาระพิเศษต่างๆ ในด้านสังคมก็มีความร่วมมือด้านการศึกษาและสาธารณสุขเป็นหลัก นอกจากนี้ พื้นที่ชายแดนจันทบุรียังได้ให้ความสำคัญถึงเตรียมการ และทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาคมอาเซียน ดังเช่นการฝึกอบรมภาษาเขมรของหน่วยราชการในพื้นที่ การเรียนการสอนภาษาเขมร การประชุมสัมมนา การจัดกิจกรรมส่งเสริมและให้ความรู้เรื่องประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนจันทบุรีในด้านเศรษฐกิจถือได้ว่ามีการผลักดันให้เป็นเมืองชายแดน

ที่มีศักยภาพที่เห็นความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรมหลายอย่าง ทั้งการค้าชายแดน การท่องเที่ยว และการสร้างรายได้จากพืชเศรษฐกิจเกิดใหม่อย่างลำไยตลอดถึงความร่วมมืออย่างกระตือรือร้นและความริเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ ทั้งในระดับใหญ่และระดับย่อยจากภาครัฐกับภาคเอกชน ดังกิจกรรม “งานมหัศจรรย์การค้าชายแดน (ถนนคนเดิน 3 แผ่นดิน)” ซึ่งจัดติดต่อกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 อันถือเป็นความสำเร็จร่วมกันของรัฐและเอกชนในพื้นที่ที่มีความเห็นสอดคล้องต้องกัน โดยรัฐมีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ขณะที่เอกชนมีบทบาทนำในการปฏิบัติการ ทำให้การประสานงาน และการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจประสบผลสำเร็จเป็นที่พึงพอใจต่อทั้งสองฝ่าย และประชาชนในพื้นที่

ขณะที่มีความพยายามมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเมืองชายแดน หากการเคลื่อนไหวด้านการพัฒนาเมืองชายแดนในมิติด้านอื่นๆ อย่างสังคมวัฒนธรรม กลับถูกให้ความสำคัญน้อยกว่า ส่วนใหญ่พบมีความร่วมมือในพื้นที่ซึ่งเป็นกิจกรรมย่อยที่รับรู้เฉพาะกลุ่ม ยังไม่มีการเผยแพร่ในวงกว้างมากนัก และได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากรัฐน้อย โดยเฉพาะด้านงบประมาณ ในอีกด้านหนึ่งการเน้นพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนจะพบว่าภาครัฐกับภาคเอกชนมีบทบาทสูง หากบทบาทภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมหรือได้รับประโยชน์จากผลการพัฒนามีไม่มากนัก หรือการที่ประชาชนไม่รู้สึกรถึงความจำเป็นเจ้าของงานพัฒนาอย่างแท้จริง เป็นเพียงผู้รับประโยชน์ปลายทางจากค่าจ้างแรงงานในภาคการผลิตและการบริการ หรือการเป็นเพียงผู้ร่วมแสดงในกิจกรรมให้ครบองค์ประกอบเพื่อให้กลไกดำเนินไปได้ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างเป็นทางการของรัฐไทยกับประเทศเพื่อนบ้านด้านฉันทบุรี ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ยังไม่อาจขยายความสัมพันธ์ที่ส่งผลสะท้อนถึงประชาชนได้มาก

พอ หรือแม้ในด้านอื่นๆ ดังเช่นความสัมพันธ์ด้านการศึกษา การสาธารณสุข และด้านวัฒนธรรม ไม่ถูกกล่าวถึงให้เป็นวาระสำคัญ ทั้งที่สิ่งดีที่เกิดขึ้นในชุมชนชายแดนมักเป็นผลอันมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่มีมาแต่ในอดีต

ดังนั้นแล้ว การที่จะส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนให้ก้าวหน้าต่อไปนั้น ก็ไม่ควรมองข้ามความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่จะช่วยหนุนเสริมให้การดำเนินการทางเศรษฐกิจมีความราบรื่นมากยิ่งขึ้น ทั้งยังจะเป็นการช่วยส่งเสริมบรรยากาศการค้าที่เป็นมิตรยิ่งขึ้นด้วย ขณะที่แนวทางนโยบายการพัฒนาพื้นที่ฉันทบุรีของรัฐไทยในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ หากโครงการพัฒนาทางสังคมวัฒนธรรมยังมีอยู่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงควรให้มีการส่งเสริมพัฒนาสังคมวัฒนธรรมให้มีความสมดุลมากยิ่งขึ้น โดยข้อเสนอการพัฒนาพื้นที่และการส่งเสริมความสัมพันธ์ชุมชนไทย-กัมพูชาจากงานวิจัยนี้ ได้แก่

1. ความริเริ่มระดับรัฐ - แม้สังคมชายแดนฉันทบุรีจะมีการติดต่อพึ่งพากันมานาน มีความกลมกลืนทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสื่อสารที่เข้าใจกันได้อย่างใกล้ชิด หากยังไม่ได้รับการยกระดับความสำคัญจากรัฐมากพอ ทำให้กัมพูชายังคงแนบชิดกับประเทศอินโดจีนในลักษณะความสัมพันธ์แบบพิเศษ (ภายใต้สนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ-Treaty of Peace Friendship and cooperation) ดังสะท้อนผ่านความร่วมมือผ่านโครงการในรูปแบบ CLV countries ดังนั้น ไทยควรพิจารณาแนวทางสร้างความสัมพันธ์อันที่มิตรเพื่อให้ไทยเป็นส่วนหนึ่งกับประเทศเพื่อนบ้านในฐานะที่เป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน รวมถึงแนวคิดการขยายความสัมพันธ์ที่พึ่งพากันแบบกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ เช่น ไทย กัมพูชา เวียดนาม และจีน

2. ส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วม

พัฒนาพื้นที่ - จากที่ท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทร่วมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชนฝั่งกัมพูชา บางแห่งมีศักยภาพในการบริหารจัดการจุดผ่านแดนที่สามารถสร้างรายได้และนำมาใช้พัฒนาพื้นที่ได้ จึงควรผลักดันให้ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นในการร่วมพัฒนา จากการศึกษาที่ท้องถิ่นจะเข้าใจคนในพื้นที่ได้ดีกว่า ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้รวดเร็วกว่า ทั้งยังเหมาะสมกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของแต่ละท้องถิ่น เพื่อสร้างประโยชน์และความผาสุกในชุมชน ซึ่งการให้ท้องถิ่นมีบทบาทร่วมพัฒนาพื้นที่ยังถือเป็นแนวการบริหารจัดการที่ประชาคมโลกเสรีประชาธิปไตยเห็นพ้องต้องกัน อันเป็นผลผลักดันมาจากกระแสโลกาภิวัตน์

3. ขยายบทบาทของฝ่ายความมั่นคง - ขณะที่เศรษฐกิจชายแดนจันทบุรีเจริญเติบโตขึ้น ในอีกด้านหนึ่งก็ต้องเผชิญกับความมั่นคงแบบใหม่แม้จะยังไม่รุนแรงมากนัก หน่วยกิจการพลเรือนจึงได้ริเริ่มปฏิบัติการใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมความสงบสุขในพื้นที่ เช่น การตรวจค้นและอบรมเยาวชนด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือแรงงานกัมพูชา ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยา ดังนั้นจึงควรอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ สนับสนุนให้สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ และขยายพื้นที่ปฏิบัติการให้เข้าถึงประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งขยายความร่วมมือในกิจกรรมดังกล่าวไปสู่ชุมชนฝั่งกัมพูชาด้วย

4. เพิ่มความร่วมมือจากภาคประชาสังคม - พื้นที่ชายแดนจันทบุรีมีจุดเด่นในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ภาคเอกชนกระตือรือร้นและมีความริเริ่มใหม่ๆ ทั้งการแสวงหาความร่วมมือจากรัฐและท้องถิ่น แต่ภาคประชาชนยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาน้อย หรืออยู่ในฐานะผู้ตาม พบมีเพียงบางชมรมที่มีกิจกรรมช่วยเหลือสังคมในชุมชนชายแดน และสร้างสัมพันธ์กับฝั่งกัมพูชา ดังนั้นจึงควรเปิดโอกาสและพื้นที่ให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการพัฒนาอย่างมีสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกับ

ภาคส่วนอื่นๆ

5. การพัฒนาผู้ประกอบการรายย่อยในพื้นที่ - การค้าในพื้นที่ที่มีบทบาทนำมักเป็นกลุ่มทุนหรือผู้ประกอบการขนาดใหญ่ทั้งจากในและนอกพื้นที่ ส่วนผู้ประกอบการขนาดเล็กยังมีส่วนน้อย ดังนั้นควรส่งเสริมการค้าที่มีส่วนกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนในวงกว้างโดยการกระจายไปถึงผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับชุมชนระหว่างประเทศ แต่ยังคงขาดความรู้ระเบียบการทำธุรกิจข้ามแดน ส่วนการส่งเสริมด้านการเกษตรอันเป็นอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ควรให้มีความร่วมมือในการพึ่งพากันมากกว่าการผลิตเพื่อแข่งขัน

6. ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว - ดังที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี นับเป็นความสำเร็จจากการร่วมมือของเอกชนกับรัฐ และการประสานกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ควรเพิ่มสนับสนุนการท่องเที่ยวที่เน้นปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติในภูมิภาคเดียวกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวของไทยกับเพื่อนบ้านมีความหมายและมีคุณค่ามากขึ้น อันจะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเชื่อมโยงประชาชนในการมีจิตสำนึกร่วมเพื่อรองรับการเป็นชุมชนของอาเซียนในปี พ.ศ. 2558

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2555

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ มโนรมย์. (บรรณาธิการ). (2554). *ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน: ข้อค้นพบทางวิชาการและนโยบาย ครุฑศึกษา* กัมพูชา

- มองไทย คนไร้รัฐ และเมืองคู่มือมิตร. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง.
- ชัยวัฒน์ เสาทอง. (2545). *การศึกษาาระบบเสียงภาษาเขมรบ้านสำโรงบน ตำบลทรายขาว อำเภอ สอยดาว จังหวัดจันทบุรี* (สารนิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดจันทบุรี. (2555). *จุดตรวจผ่านแดนจันทบุรี*. สืบค้นจาก <http://chanthaburiimmigration.com/>
- เทพพิทักษ์ แสนวิเศษ. (2551). *การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศ ในการศึกษาแนวเขตแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา: พื้นที่ ตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- ภูงศ์ บุญอภัย. (2549). *ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูชายแดนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, จันทบุรี.
- มหาวิทยาลัยมหิดลและกระทรวงวัฒนธรรม. (2549). *โครงการแผนที่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชายแดนไทย-กัมพูชา*. สืบค้นจาก <http://www.mapculture.org>
- สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา. (2553). *รายงานผลการวิจัยเรื่องการจัดทำแผนที่การตลาดสำหรับ SMEs สู่ตลาดอาเซียน: ราชอาณาจักรกัมพูชา*. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ. (2554). *คู่มือการประกอบธุรกิจในกลุ่มกัมพูชา*. พนมเปญ, กัมพูชา.
- สำนักงานจังหวัดจันทบุรี. (2552). *แผนพัฒนาจังหวัดจันทบุรี พ.ศ. 2553-2556*. จันทบุรี.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2548). *รายงานผลการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาบ้านสำโรง และบ้านสวนส้ม อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพฯ.
- พัฒนา สุทัศนศิลป์. (2548). *โลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- Kittisenee, N. (2011). Rethinking conceptions of borders in the Greater Mekong subregion: An interview with Chayan Vaddhanabhuti (RCSD). *ASEAS - Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 4(2), 314–324.
- Khamkhun, A. (2008). *Border tourism between Thailand and Cambodia after the end of the Cold War: Identity, spirit, and prospect* (Unpublished master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Scholte, J. A. (2000). *Globalization: A critical introduction*. New York, NY: Palgrave.

TRANSLATED THAI REFERENCES

- Boonapai, P. (2006). *Job satisfaction of border school teachers under Chanthaburi educational service area office 2* (Unpublished master's thesis). Rambhaibarni Rajabhat University, Chanthaburi. [in Thai]
- Chanthaburi Immigration Bureau. (2012). *Chanthaburi immigration border checkpoint*. Retrieved from <http://chanthaburiimmigration.com/> [in Thai]
- Institute of East Asian Studies. (2010). *Research report on ASEAN niche market mapping for Thai SMEs: Cambodia*. Pathum Thani: Thammasat University. [in Thai]
- Mahidol University & Ministry of Culture. (2006). *A cultural mapping project of ethnic groups in*

- Thai-Cambodian border provinces*. Retrieved from <http://www.mapculture.org> [in Thai]
- Manorom, K. (Editor). (2011). *Isan border and neighbors, research finding and policy implications, a case study from Cambodia perspective, Stateless persons, and sister city*. Ubon Ratchathani: The Mekong Sub-region Social Research Centre. [in Thai]
- National Research Council of Thailand. (2005). *Research report on local socio-cultural change: Case study of Ban Samrongbon, and Ban Suansom, Soidaw district, Chanthaburi Province*. Bangkok, Thailand. [in Thai]
- Office of Chanthaburi Province. (2009). *The development plan of Chanthaburi province between 2010 and 2013*. Chanthaburi, Thailand. [in Thai]
- Royal Thai Embassy at Phnom Penh. (2011). *Handbook on how to do business in Cambodia*. Phnom Penh, Cambodia. [in Thai]
- Saenwiset, T. (2008). *The application of geo-informatics to study the international boundary between Thailand and Cambodia: A case study of Khlongyai Pong Namron district; Chanthaburi province* (Unpublished master's thesis). Kasem Bundit University, Bangkok. [in Thai]
- Southong, C. (2002). *The phonological study of Khmer spoken at Ban Samrongbon, tambon Saikhaw, amphor Soidaw, Chanthaburi province* (Unpublished master's Independent Study). Silpakorn University, Bangkok, Thailand. [in Thai]
- Sukunsin, W. (2005). *Globalization*. Bangkok, Thailand: National Research Council of Thailand. [in Thai]